

УДК 33:615

МЕДИЧНА ПОСЛУГА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

I. Пура

*Львівський національний університет ім. І.Франка
79008 м. Львів, пр. Свободи
18 E-mail: kov.ivanka@rambler.ru*

У статті розглянуто особливості визначення медичної послуги як економічної категорії. Визначено основні відмінності понять медична послуга та медична допомога.

Ключові слова: послуга, медична послуга, медична допомога, соціально-економічна форма.

На сьогодні вирішення актуальних завдань у сфері надання медичних послуг неможливе без впровадження системи стандартизації професійних понять і особливо в умовах сучасних інформаційних технологій і автоматизації, контролю за її якістю та виконанням [18, с. 28].

Дане питання досліджувалося доволі давно в Україні. Значний внесок у дослідження ринку медичних послуг зробили такі науковці, як А. Акоюн, Б. Райзберг, Ю. Шиленко, А. Вялко, Т. Камінська, Г. Конашук, В. Тарасевич, Ю. Данилочкин, Н. Кузьміна, І. Тогунов, Т. Філіпова, А. Цветкова, І. Зайцева, В. Куценко, Л. Богущ, О. Комарова, Я. Остафійчук та інші. Особливу увагу вчені приділяли питанням правового регулювання підприємницької діяльності, розвитку маркетингу, теорії управління таким ринком, його ролі у структурі ринку соціальних послуг тощо. Кадирова Є.Ф. досліджувала особливості просування медичних послуг на ринку, стимулювання продажів [16, 17].

Високо оцінюючи напрацювання вищезгаданих науковців, необхідно звернути увагу на дослідження теоретичних засад формування та аналізу сімейної медицини, розрахунок собівартості медичних послуг. Для цього необхідно визначити суть поняття медична послуга що функціонує на ринку медичних послуг.

На нашу думку, складністю і новизною проблеми визначення понять медична послуга та медична допомога зумовлюють різноманітність підходів до визначення та велика кількість трактувань поняття медична допомога. Поняття медична послуга на сьогодні залишається поза увагою.

Баєва О.В. наголошує на існуванні на ринку медичних послуг такого елементу як медична послуга, а не медична допомога. Такому поняттю, як медична допомога, немає місця у маркетингових системах охорони здоров'я України. Медична допомога є неринковою категорією відносно медичного працівника і пацієнта [13].

Камінська Т.М. у дисертаційній роботі наголошує на різниці між поняттями медична допомога та медична послуга. Особливістю медичної послуги є єдність її змісту і соціально - економічної форми. Медична допомога - це лише змістова сторона. Автор говорить про неможливість існування медичної послуги без медичної допомоги, так як не існує форми без змісту. При визначення медичної послуги

Камінська Т.М. визначає медичний (лікувально-профілактичний) та соціально-економічний ефект. Медичний ефект або лікувально-профілактична якість послуги виявляється у покращенні здоров'я пацієнта чи полегшенні його страждань або недопущенні проявів хронічних захворювань. Соціально-економічна якість призводить до покращення якості життя індивіда, зростання його тривалості, зміцнення суспільного здоров'я. Характерним для визначення медичної послуги є єдність медичної та соціально-економічної якості [14].

На нашу думку, доцільно виділити ще й юридичну якість, тобто правову сторону питання взаємовідносин між пацієнтом та медичним працівником. Тобто при наданні відповідної медичної послуги виконавець (медичний працівник) має відповідні обов'язки перед отримувачем послуг (споживачем) - пацієнтом. За ненадання медичної послуги чи неадекватне її надання виконавець може бути покараним. Цей ефект породжує впевненість пацієнта у можливості покарати виконавця за завдану шкоду та стимулює медичного працівника працювати ефективно. Соціально-економічний, медичний та юридичний ефекти взаємопов'язані та доповнюють один одного. Зміст поняття медична допомога та взаємозв'язок між ефектами, що її визначають зображено на рис. 2.1. Елементи змісту поняття медична послуга.

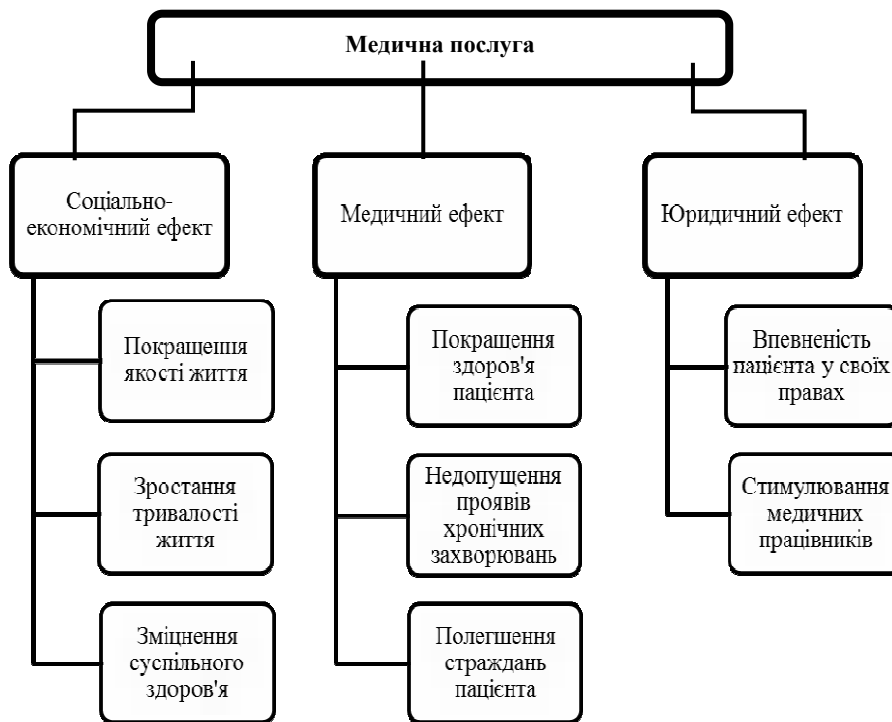

Рис. 1.1. Елементи змісту поняття медична послуга

Як відомо, в Україні більшість медичних закладів складають державні медичні установи. Зважаючи на це, як свідчать основи економічної теорії, різноманітність пропозиції за такої ситуації буде низькою. Тобто вартість медичної послуги лікувально-профілактичних закладів однакової організаційно-правової форми власності не

будуть помітно відрізнятися. Але на сьогодні попит на платні медичні послуги обмежений. Можна стверджувати, що цю ситуацію спричинило: по-перше, низька платоспроможність населення, завдяки чому лікувально-профілактичні заклади не можуть встановити реальну ціну; по-друге, відсутність конкуренції на ринку приватної медицини призводить до завищення вартості медичної послуги.

Отже, досліджуючи питання собівартості медичних послуг слід дати чіткі визначення таким поняттям як медична допомога та медична послуга. Роз'яснення цих понять не можливе без визначення поняття *послуга*. Узагальнено визначення сутності поняття *послуга* та дотичних до нього понять у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи авторів до визначення сутності поняття «послуга» та дотичних до нього понять

Автор	Джерело	Поняття	Визначення
Дяків Р.	Енциклопедія Бізнесмена Економіста Менеджера. – К.: Міжнародна Економічна Фундація, 2000. – с.465-466	Послуга Послуга консультативна	Трудова доцільна діяльність, результати якої відображаються у корисному ефекті, особливий споживчій вартості Управлінське консультування, послуга рекламного агентства, бухгалтерська та юридична послуга тощо.
Коноплицький В.А. Філіна Г.І.	Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. – К.:КНТ, 2007. –353 с., 394 с.	Послуги Послуги неринкові Ринок послуг	Вид підприємницької діяльності, здійснюваний з метою задоволення різноманітних потреб фізичних і юридичних осіб. Послуги населенню або для задоволення колективних суспільних потреб, витрати яких відшкодовуються з державного бюджету або добродійних фондів. До таких послуг значною мірою відносяться охорона здоров'я, освіта, культура. Товарно – грошові відносин з приводу реалізації послуг різного характеру.
Коломойцев В.Е.	Універсальний словник економічних термінів. – К.: Молодь, 2000 – 246 с.	Послуги	Трудова цілеспрямована діяльність, результати якої відбиваються в корисному ефекті, особливий споживчій вартості.
	The economist: електронний ресурс	Послуги (services)	Продукти господарської діяльності, які ви не можете відчутти (взяти в руки чи помилитись), починаючи від перукарських послуг і до розробки веб-сайтів. (Products of economic activity that you can't drop on your foot, ranging from hairdressing to websites).
	Accounting, Business Studies and Economics Dictionary: електронний ресурс	Послуга (service)	Поняття, яке зазвичай використовується для опису продажу діяльності, яку хтось надав вам, але не продажу товару, наприклад, стрижка. (This is normally used to describe the sale of an activity that someone does for

		Сфера послуг (service business)	you rather than the sale of a good i.e. a haircut). Вид комерційної організації, яка надає послуги робочої сили в самих різних секторах, наприклад, освіта, охорона здоров'я та догляд за волоссям. (Is a type of business entity which provides services of labour in a wide variety of different sectors, e.g., education, health care and hair care).
		Послуги (services)	Речі придбані споживачами, які не мають фізичних характеристик. Приклади послуг - діяльність лікарів, вчителів, актрис і продавців. (Things purchased by consumers that do not have physical characteristics. Examples of services are those obtained from doctors, teachers, actresses and shop assistants).
Шимків Анна	Англо-український тлумачний словник економічної лексики. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 429с.	Послуги (service(s))	Нематеріальний результат діяльності окремої особи, підприємства чи організації, яка задовольняє потреби іншої особи, підприємства чи організації в чому-небудь. До нематеріальних результатів діяльності належать юридичні, медичні, управлінсько-дорадчі, поштові, банківські та інші послуги.

* Систематизувала та сформулювала автор за джерелами: [8, 9, 10, 11, 12, 19]

Основними нормативними актами, які тлумачать поняття медичної допомоги є Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державної медичної допомоги”, Угода про надання медичної допомоги громадянам держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав та Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”. Зміст поняття *медична допомога* Конституція України не пояснює. Лише у ст. 49 вона закріплює право кожного громадянина на охорону здоров’я та медичну допомогу [1].

У Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державної медичної допомоги” №955 затверджено перелік видів безоплатної медичної допомоги та визначено поняття *медична допомога* – це “вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров’ю і працездатності та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства” [4].

Поняття медична допомога розтлумачено також в Угоді про надання медичної допомоги громадянам держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав, ратифікованої із застереженнями Законом України від 01.06.2000 р. № 1764-III. Відповідно до цього нормативного акту *швидка та невідкладна медична допомога* — “комплекс медичних послуг, що надається при гострих порушеннях фізичного або психічного здоров’я пацієнта, які загрожують його життю чи здоров’ю оточуючих” [5,3].

Тлумачення терміну медико-санітарна допомога можна знайти у “Основах законодавства України про охорону здоров’я”. Цей термін близький до поняття медична до-

помога. Відповідно до Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” *медико-санітарна допомога* – “комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров’я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам з гострими і хронічними захворюваннями та реабілітацію хворих та інвалідів” [2].

Трактування поняття *медична послуга* залишається невизначеним у нормативних актах. У своїй статті Л.В. Щербаченко пропонує визначення: *медична послуга* – “це послуга лікувально-профілактичного характеру, яка здійснюється одним або бригадою медичних працівників у процесі лікування хворого” [7].

Серед безлічі визначень медичних послуг найбільш загальним є визначення Столярова С.О.: *медична послуга* - “це будь-яке професійне дія, спрямована на зміну або збереження фізичного або психічного здоров’я, з метою одержання користі її споживачем (пацієнтом) в тій чи іншій формі” [15].

Отже, під поняттям *медична послуга* розуміємо надання лікувально-профілактичних консультацій медичним працівником у процесі лікування пацієнта з отримання відповідного результату. Тобто, основою діяльності лікаря є послуга, метою якої є збереження та зміцнення здоров’я пацієнта.

Тобто можна констатувати, що медична допомога та медична послуга є близькими за значення, але не тотожними поняттями. Медична допомога є більш ширшим поняттям. Поняттю медична послуга притаманний дещо особливий характер через відсутність матеріальної субстанції за своєю суттю. Відповідно, ринок медичних послуг є специфічним через особливості поняття медичних послуг. На нашу думку, при визначенні поняття медична послуга необхідно врахувати такі особливості:

- медичну послугу можуть надавати лише кваліфіковані особи. Тобто, людина без відповідної освіти не може здійснювати надання медичної послуги;
- медична послуга не має жодного матеріального результату. Тому надання чи не надання послуги визначає кваліфікований фахівець;
- кінцевим результатом медичної послуги – є вилікований пацієнт. Тобто, один візит до лікаря може й не мати задовільного результату, а потребувати додаткових відвідувань та обстежень. Сумарна кількість цих дій і буде медичною послугою, а необхідна кількість відвідувань – лише її складовою.
- у деяких випадках не можливо визначити результати надання медичної послуги (чи вони не можуть бути чітко визначеними). Оскільки усунення хвороби та її наслідків для здорового пацієнта буде вважатись наданою медичною послугою та для хворого з хронічними проявами хвороби, усунення загострення – теж буде вважатись наданою медичною послугою.
- медичну послугу не можна здійснювати через посередників. Для отримання медичної послуги на прийом до лікаря повинен прийти безпосередньо той, кому це необхідно.
- частка ринку медичних послуг є обмежена у транспортуванні, оскільки надання деяких послуг неможливе вдома. Якщо введення ін’єкцій можна провести практично у будь-якому місці, то проведення операції вимагає відповідних умов.
- як відомо, закон попиту – це зменшення величини попиту у міру збільшення ціни товару (послуги). На ринку медичних послуг закон попиту набуває дещо іншого характеру, оскільки інколи від надання медичної послуги залежить здоров’я та життя людини і збільшення ціни не призводить до зменшення величини попиту.
- мінливість якості. Під мінливістю якості маємо на увазі неможливість визначити рівень надання медичної допомоги чи можливість порівняти з наданням

тієї ж послуги іншим спеціалістом. Оскільки вплив медичних препаратів на кожен людський організм відрізняється, больові пороги у пацієнтів різні і т.д. Кваліфікований спеціаліст повинен швидше та якісніше надати медичну допомогу, ніж початківець, але все залежно від фізичного стану і настрою. Як відомо, існує пряма залежність між фізичним станом, настроєм комунікабельністю. Багато пацієнтів, відповідно до проведеного опитування, серед основних позитивних характеристик лікаря виділяють саме комунікабельність.

- неможливість збереження. Повторні прояви хронічних захворювань чи рецидив захворювання можуть трапитися без необхідного догляду. Негативний вплив навколишнього середовища сприяє неможливості постійного збереження здоров'я людини.

- асиметричність інформації (ситуація, коли покупець (продавець) володіє більшим обсягом інформації ніж продавець (покупець)). Оцінка якості надання медичних послуг носить асиметричний характер. У випадку надання медичних послуг продавець медичних послуг – медичний працівник володіє більшим обсягом інформації ніж покупець – пацієнт. Це зумовлене особливостями ринку медичних послуг, на якому медичний працівник, володіючи необхідними знаннями та навичками може надати медичну допомогу пацієнту, який, в свою чергу, отримуючи медичну допомогу не завжди розуміє причини, наслідки та результат лікування через недостатність знань у галузі медицини.

Усі вищевказані особливості є взаємопов'язаними та доповнюють одна одну. Схематично взаємозалежність елементів, які визначають сутність поняття медична послуга визначено на рис. 1.2.

В процесі реалізації медичних послуг медичний персонал контактує з різними цільовими аудиторіями. Сукупність цих соціально-економічних контактів формує складну систему відносин між пацієнтом та медичним працівником – ринок медичних послуг.

Для визначення особливостей функціонування ринку медичних послуг необхідно визначити його об'єкт та суб'єкт. Медична послуга є єдиним об'єктом на ринку медичних послуг. Вона може надаватись у платній чи безоплатній формі. Суб'єкт ринку медичних послуг є багатоелементним. Суб'єктом ринку медичних послуг виступають:

- медичні працівники закріплені за відповідним відділенням в медичній установі, де вони працюють;
- відділення медичної установи, в якому надаються медичні послуги;
- відповідна медична установа на ринку медичних послуг, де вони були надані (рис. 1.3).

Основною особливістю цього ринку є неможливість спрогнозувати результат надання послуги. Пацієнт не може знати результат відвідин. Він повинен довіряти медичному працівнику.

Серед особливості ринку медичних послуг виділяють специфічність праці медичних працівників, коли збереження життя пацієнта, гуманітарна місія охорони здоров'я і етична сторона лікарської діяльності набагато переважають економічну доцільність і рентабельність медичної діяльності.

На відміну від виробництва товарів надання послуг не супроводжується наданням будь-яких гарантій. Інколи пацієнт не відчуває «позитивного ефекту» від отримання медичної послуги (наприклад, за умови відсутності скарг). Це створює проблему недовіри споживача до виробника таких послуг. Зважаючи на це ринок

медичних послуг має безліч особливостей, що залежать від «товару», який на ньому реалізується. Враховуючи виділені особливості поняття медичної послуги ринок медичних послуг є специфічним.

Рис. 1.2. Взаємозв'язок структурних елементів поняття медична послуга

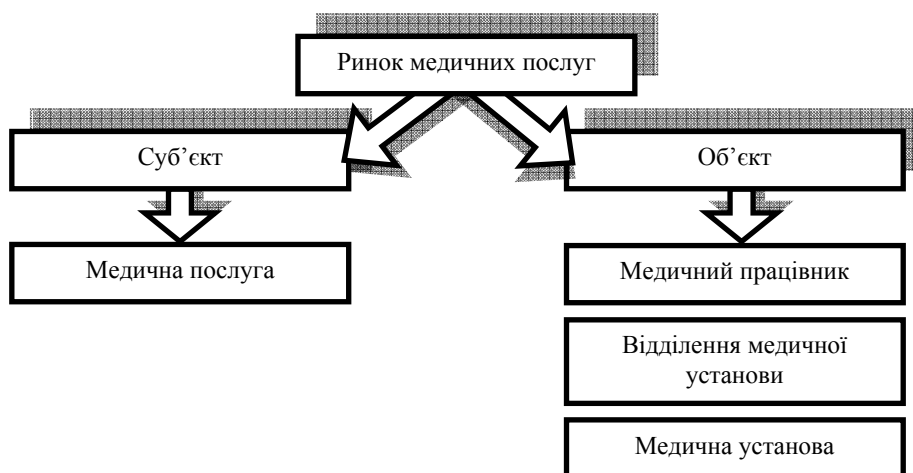

Рис. 1.3 Об'єкт та суб'єкт ринку медичних послуг

За умов відсутності законодавчо встановленого поняття «медична послуга» доцільно було б очікувати відповідних нормативних актів, що встановлюватимуть єдині методологічні принципи трактування цього поняття.

На підставі проведених досліджень можемо зробити такі висновки:

1. Під поняттям *медична послуга* розуміємо надання лікувально-профілактичних консультацій медичним працівником у процесі лікування пацієнта з отри-

мання відповідного результату. Тобто, основою діяльності лікаря є послуга, метою якої є збереження та зміцнення здоров'я пацієнта.

2. При визначенні поняття медичної послуги визначено, крім медичного (лікувально-профілактичного) та соціально-економічного ефекту, ще юридичний ефект. Медичний ефект або лікувально-профілактична якість послуги виявляється у покращенні здоров'я пацієнта чи полегшенні його страждань або недопущенні проявів хронічних захворювань. Соціально-економічна якість призводить до покращення якості життя індивіда, зростання його тривалості, зміцнення суспільного здоров'я. Характерним для медичної послуги є їх єдність. Юридичний ефект полягає у виникненні відповідних обов'язків перед отримувачем послуг (пацієнтом). Юридичний ефект породжує впевненість пацієнта у можливості покарати виконавця за завдану шкоду та стимулює медичного працівника працювати ефективно.

3. Основні особливості поняття медична послуга: кваліфікованість осіб, що надають послугу, нематеріальність результатів, необхідна кількість відвідувань, обмеженість у транспортуванні, не підкорюється закону попиту, не здійснюється через посередників, неможливість визначення чітких кінцевих результатів, асиметричність інформації.

4. Медична послуга є єдиним об'єктом на ринку медичних послуг. Вона може надаватись у платній чи безоплатній формі. Суб'єкт ринку медичних послуг є багато-елементним: медичний працівник, відділення медичної установи, медична установа.

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/konst/CONST1.HTM>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]: Закон України № 2801-ХІІ від 19.11.1992 року. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12>
3. Про ратифікацію Угоди про надання медичної допомоги громадянам держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав та Протоколу про механізм реалізації Угоди про надання медичної допомоги громадянам держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав у частині порядку надання медичних послуг [Електронний ресурс]: Закон України № 1764-ІІІ від 01.06.2000 року. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1764-14>
4. Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державної медичної допомоги [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України №955 від 11.07.2002 року. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=955-2002-%EF>
5. Угода про надання медичної допомоги громадянам держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав [Електронний ресурс]: Угоду ратифіковано із застереженнями Законом N1764-ІІІ від 01.06.2000 року. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_027
6. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1328102237471/meditsina/harakteristika_rinkiv_galuzi_ohoroni_zdorovya
7. Василюшин Р. Й. Технології розрахунку собівартості і цін медичних процедур та нозологічної одиниці. Алгоритм визначення коефіцієнтів перерозподілу накладних витрат у закладах охорони здоров'я – основа для створення медико-економічних стандартів /Р. Й. Василюшин // Український медичний часопис. – № 6(56). – 2006. – с. 28–30.
8. Дяків Р. Енциклопедія Бізнесмена Економіста Менеджера. – К.: Міжнародна Економічна Фундація, 2000. – с.465-466

9. Кадилова, Е.Ф. Особливості ринкового просування медичних послуг / Е.Ф. Кадилова // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.cultcom.ru/?p=76>
10. Камінська Т.М. Ринок медичних послуг: формування та особливості розвитку: автореферат дис. на здобуття ступеня доктора економічних наук - Харків, 2006 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/348877.html>
11. Коломойцев В.Е. Універсальний словник економічних термінів: інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємництво. Навчальний посібник. – К.: Молодь, 2000 – 246 с.
12. Коноплицький В.А., Філіна Г.І. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. – К.:КНТ, 2007. –353 с., 394 с.
13. Русалева Л.Ю. Маркетингові дослідження ринку медичних послуг / Л. Ю. Русалева, М.А.Морозова // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://medeconomika.narod.ru/marisled.htm>
14. Столяров С.О. Ринок медичних послуг: Деякі його характеристики, проблеми та аспекти управління / С.А. Столяров. - 3-е вид. - Барнаул: Аз Бука, 2005. - 269с.
15. Шимків Анна Англо-український тлумачний словник економічної лексики. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 429с.
16. Щербаченко Л.В. Особливості надання платних медичних послуг у сучасних умовах: Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право) №1(48). – 2010.
17. Accounting, Business Studies and Economics Dictionary [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.tuition.com.hk/dictionary/s.htm>
18. The economist: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.economist.com/economics-a-to-z/s>

HEALTH SERVICES AS AN ECONOMIC CATEGORY

I. Rura

Ivan Franko National University of Lviv, 79008 Lviv, Prospekt Svobody 18

E-mail: kov.ivanka@rambler.ru

The article deals with the specifics of medical services as an economic category. The article outlines the main differences between the concepts of health services and medical care.

Keywords: service, medical service, medical care, social and economic form.

МЕДИЦИНСКАЯ УСЛУГА КАК ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

И. Рура

Львовский национальный университет им. И.Франко

79008 г. Львов, пр. Свободы 18 E-mail: kov.ivanka@rambler.ru

В статье рассмотрены особенности определения медицинской услуги как экономической категории. Определены основные различия понятий медицинская услуга и медицинская помощь.

Ключевые слова: услуга, медицинская услуга, медицинская помощь, социально-экономическая форма.